

GORJANSKI HAJDUKI

VIKTOR PIRNAT

Štiri sto let je poteklo, odkar so se naselili po naših Gorjancih turški begunci, bratska raja iz pokrajin južno od Save doli do morja in tja do Drine. Težka in trnjeva je bila njihova pot in dolga desetletja je trajalo, da so po mnogih blodnjah in bridkih izkušnjah ostali stalno v kršnem Žumberku onstran Gorjancev. Bregoviti svet med Krko in Kulpo jim je postal druga domovina. Bojevali so se za »krst časni i slobodu zlatnu« po vseh bojiščih, žene so doma obdelovale polja, mnogi Uskoki pa so hajdukovali. Njihovi vpadi v krško dolino in v Belo krajino so se ponavljali skoro leto za letom, sredi 17. stoletja pa so nekam ponehali in skoro poldrug sto let na tej strani Gorjancev ni bilo čuti o hajdukih. Saj v neposredni bližini ne. Ljudstvo je že pozabilo nanje in živelo sebi in svojemu delu.

Pet minut od tolstovrškega gradu v smeri proti Gorjancem in nekako sredi med njim in Oštrasom moli med vitkimi topoli v nebo obširnemu oglatemu stolpu slično poslopje, grad Vrhovo. Prelep je njegov položaj in prekrasen je njegov razgled. V grajski kapelici se je leta 1687. tedaj že priletni naš kronist Valvasor drugič oženil. Pred Uskoki je imelo Vrhovo od nekdanjega miru, ker ni bil noben grad tam okoli tako močno zastražen. Uskoški hajduki pa so prelivali kri le v sili, sicer so se najraje posluževali zvijače.

Bilo je 9. oktobra 1807. leta. Pri svetem Juriju v bližnji Orehovici je že davno odzvonilo večernico, za svetim Rokom na Tolstem vrhu je rdeča kasto nebo vidoma bledele, vžigale so se lučice na temnečem njegovem oboku, svet pa še ni utihnil in ni se še umirilo živahno vrvenje po hramih in zidanicah tam naokoli. Vriskanje in prepevanje, harmonika in smeh.

Kmečki praznik: trgatav.

Dobra je bila letina, polnile so se kadi, zabijali so se sodi. Nosilo se je in vozilo, točilo in pilo, radost je polnila vsa srca.

Tudi na Vrhovem so stiskali grozdje. Oskrbnik in dva kmeta in več deklet, vsi so imeli polne roke dela. In vedno poln vrč na mizi. Mladi graščak Sigmund Jugovitz ni bil umazan in jim je kar sam polnil čaše in se židane volje šalil z zalimi orehovškimi dekleti. Pozno v noč so delali.

Pa ko je zgarana in zdelana služinčad že davno spala spanje pravičnikov, je še sedel mladi Jugovitz v pritlični svoji delovni sobi in

pisal. Že ponovno se je ozrl na vrata, ker je imel občutek, kakor da stoji nekdo v veži in kot da se tam onstran vrat nekaj giblje. V tem je zaropotalo v veži, nekaj je padlo po tleh.

Pograbil je graščak lovsko puško v omari in sunkoma odprl vrata. Skoro vrglo ga je vznak. Štiri cevi je zagledal naperjene nase in osem temnih oči ga je sovražno motrilo.

»Novac ili život«, ga je nahrulil brkat dedec v širokih hrvaških bregešah, pisanem telovniku in okroglem črnem klobučku. Tudi ostali trije neznanci so izgledali slično.

Jugovitz je stal kot ukopan. Sveže namazani tečaji na podbojih pa so mu v tem primaknili vrata, bliskovito jih je zaloputnil in zarigljaj, skočil v sosednjo sobo ter se skozi malo zadnje okence, čigar mehanizem je bil znan le posvečenim, zrinil na prosto ter tekell proti družinski hiši iskat pomoči.

Presenečeni štirje roparji so se v temni veži pred zaklenjenimi vrati kaj hitro osvestili. Urno je bil eden pri vežnih vratih. Odrinil je težki zapah in že je bil zunaj in na poti proti družinski hiši, kamor je pričakoval, da pojde graščak.

Skoro trčila sta drug v drugega. Hajduk je hotel opraviti na tihem in je zavihtel svojo puško, da pobije graščaka, Jugovitz pa ga je pravočasno uzrl in je ustrelil nanj ter pričel klicati na pomoč. Zgrabil se je ropar za desno nogo, se opotekel in omahnil v greznico pred hlevi. Visoko je pljusnila umazana voda, kriknil je ropar in že so se vsuli tudi ostali trije na graščaka. Pa tudi oskrbnik je bil že na mestu in hlapci. Ta boš, oni v spodnji obleki, ta s puško, oni s cepcem, tretji z ročico.

Ranjenega hajduka je zavlekel tovariš na suho, druga dva sta divje otepala krog sebe in oddala tudi nekaj strelor. Zadnji je podrl mladega graščaka. Krogla mu je obtičala v prsih.

Vse je planilo k ranjenemu gospodarju, hajduki pa so v splošni zmedu izginili, kot so se zvečer ob občem vrvenju prikradli v grad, se skrili v zapuščeni kapelici desno od vežnih vrat ter čakali tam ugodne prilike, da opravijo z graščakom in oplenijo grad. Pa jim je odločni Jugovitz prekrizal račune.

Dobili so jih pač vsi pošteno po glavah in po grbi, eden je s svojo razbojniško krvjo napajal žabe v grajski luži in se mesto vina napil gnojnice, odnesli pa niso razen svoje raztepane kože prav ničesar. Dovolj jim je bilo nebo dobrotno, da jim je zaščitilo še hudobno življenje.

Mladi graščak Sigmund Jugovitz je vso dolgo zimo prebil v borbi za življenje. Porajajoče se nove sile v prirodi so vrnile moč tudi njegovemu izmučenemu telesu, vendar se mu zdravje ni vrnilo nikdar več. Črez sedem let se je preselil k svetemu Juriju ob orehovski cerkvi, hajdukov pa ni bilo nikdar več na Vrhov...